МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Факультет № 6
Кафедра соціології та психології

РОБОЧА ПРОГРАМА

навчальної дисципліни «**Психотерапія та психокорекція дітей та підлітків»**
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

(для денної та заочної форми навчання)

Харків 2020

ЗАТВЕРДЖЕНО
Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.2020 № 9

СХВАЛЕНО
Вченою радою факультету № 6
Протокол від 16.09.2020 № 6

ПОГОДЖЕНО
Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 18.09.2020 № 5

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології
Протокол від 07.09.2020 № 9

Розробники:

1. доцент кафедри соціології та психології, кандидат біологічних наук Шахова О.Г.

Рецензенти:

1. доцент кафедри загальної психології факультету психології ХНУ імені В.Н. Каразіна, кандидат психологічних наук, доцент Невоєнна О.А.,
2. доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 ХНУВС, кандидат психологічних наук, доцент Жданова І.В.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	**Шифри та назви галузі знань, код та назва спеціальності, ступень вищої освіти**	**Характеристика навчальної дисципліни**
Кількість кредитів ECTS – 9 Загальна кількість годин – 270 Кількість тем 5	05 Соціальні та поведінкові науки; 053 Психологія, Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти	Навчальний курс - 4 Семестр - 7/8 Види контрою: залік/ екзамен
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
денна форма навчання		заочна форма навчання
Лекції – 44; Семінарські заняття – 30; Практичні заняття – 30; Лабораторні заняття – немає потреби; Самостійна робота – 166; Індивідуальні завдання: Курсова робота – немає потреби Реферати – немає потреби		Лекції 20 Семінарські заняття – 6; Практичні заняття – 6; Лабораторні заняття – немає потреби; Самостійна робота 238 Індивідуальні завдання: Курсова робота – немає потреби Реферати – немає потреби

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Психотерапія та психокорекція дітей та підлітків» є формування у студентів основних понять з психотерапії та психокорекції у роботі із дітьми та підлітками; розгляд основних труднощів та розладів у дитячому та підлітковому віці і можливостей їх профілактики та запобігання; вивчення підходів до визначення показань та протипоказань до окремих видів психотерапії дітей та підлітків, ознайомлення із сучасними техніками різних напрямків психотерапії, які використовуються в роботі з дітьми та підлітками.

Предметом курсу „Психотерапія та психокорекція дітей та підлітків” є основні методи психотерапії та психокорекції, які використовуються в дитячому та підлітковому віці.

Завдання дисципліни – на основі теоретичних знань виробити у студентів навички та вміння застосування сучасних психотерапевтичних методів у роботі з дітьми та підлітками.

Міждисциплінарні зв’язки: загальна психологія, фізіологія ВНД з основами психофізіології, психодіагностика, диференційна психологія, клінічна психологія психологічне консультування, психотерапія та психокорекція, вікова та педагогічна психологія.

Очікувані результати навчання: у результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

Знати:

1. Основні теоретичні підходи до психотерапії та психокорекції.
2. Основні методи психотерапії дітей та підлітків.
3. Підходи до визначення показань і протипоказань до окремих видів психотерапії та психокорекції.
4. Основні техніки, які застосовуються у різних напрямках психотерапії для дітей та підлітків.
5. Особливості індивідуального підходу до психотерапії та психокорекції дітей та підлітків.

Вміти:

1. Застосовувати основні психотерапевтичні техніки для роботи з дітьми та підлітками.
2. Вибирати доцільний метод психотерапії дітей та підлітків.
3. Складати план проведення психотерапії.
4. Визначати ефективність та доцільність проведеної психотерапевтичної роботи.
5. Розробляти та реалізовувати психотерапевтичні та адаптаційні заходи, спрямовані на відновлення психологічного і психічного здоров'я дітей та підлітків, які перебувають у кризі.

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни:		
Інтегральна компетентність	І. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій та методів та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов.	
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК-1	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
	ЗК-2	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
	ЗК-4	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
	ЗК-5	Здатність бути критичним і самокритичним.
	ЗК-6	Здатність приймати обґрунтовані рішення.
	ЗК-8	Навички міжособистісної взаємодії.
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)	СК-1	Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології.
	СК-3	Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.
	СК-4	Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.
	СК-7	Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.
	СК-8	Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову).
	СК-9	Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну діяльність відповідно до запиту.
	СК-11	Здатність дотримуватися норм професійної етики.

	СК-12	Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.
	СК-13	Здатність до розроблення та реалізації психологічної корекції в залежності від потреб конкретних індивідів та груп.
	СК-14	Здатність розробляти та реалізовувати психотерапевтичні та адаптаційні заходи, спрямовані на відновлення психологічного і психічного здоров'я громадян, які перебувають у кризі.

3. Програма навчальної дисципліни.

Тема № 1. Особливості психотерапії та психокорекції дітей та підлітків.

Визначення психотерапії та психокорекції дітей та підлітків. Методи психотерапії дітей та підлітків. Особливості використання психотерапії у роботі з дітьми та підлітками. Принципи психотерапії дітей та підлітків. Показання та протипоказання до деяких видів психотерапії. Методичні засоби психотерапії дітей та підлітків. Індивідуальна та групова дитяча психотерапія. Особливості та етапи планування психотерапії дітей та підлітків.

Проблемно-вирішальна модель психотерапії у роботі з дітьми.

Тема № 2. Семіотика психічних розладів у дітей і підлітків.

Вікові особливості психопатології дітей та підлітків. Порушення психомоторики. Порушення потягів у дітей та підлітків. Емоційні (афективні) розлади у дітей та підлітків. Порушення абстрактного пізнання у дітей та підлітків. Принципи та здійснення психодіагностики дітей та підлітків.

Тема №3: Сімейна психотерапія і психокорекція дітей та підлітків. Сутність, задачі та основні поняття сімейної психотерапії. Сучасні концепції виховання батьків. Сімейна психотерапія за В. Сатир.

Тема № 4. Сучасні методи психотерапії та психокорекції дітей та підлітків.

Сутність поведінкової та когнітивно-поведінкової психотерапії, їх теоретичні основи, задачі та можливості застосування у роботі з дітьми та підлітками. Основні методи поведінкової психотерапії та психокорекції у роботі з дітьми та підлітками. Основні методи когнітивно-поведінкової психотерапії в роботі с підлітками. Психотехніки перевірки обґрунтованості автоматичних думок. АВС-схема ірраціонального мислення.

Ігрова психотерапія та психокорекція.

Гештальт-техніки в роботі з дітьми та підлітками. Сказкотерапія у роботі з дітьми та підлітками. Арт-терапія в роботі з дітьми та підлітками. Психодіагностичні та психотерапевтичні аспекти дитячого малюнка. Тістопластика. Пісочна терапія у роботі з дітьми та підлітками.

Тема № 5. Психотерапія неврозів дітей та підлітків. Теоретичне обґрунтування психотерапії неврозів у дітей та підлітків. Психологічна діагностика дітей з невротичними реакціями і неврозами. Методи психотерапії енурезу, енкопрезу, порушення сну, заїкання, шкідливих звичок. Методи психотерапії загальних неврозів у дітей та підлітків.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форми навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 7							
							залік
Тема № 1: Особливості психотерапії дітей та підлітків	20	4	4	2	-	10	
Тема № 2: Семіотика психічних розладів у дітей та підлітків	30	6	4	2	-	18	
Тема №3: Сімейна психотерапія і психокорекція дітей та підлітків	55	10	4	8	-	33	
Всього за семестр № 7	**105**	**20**	**12**	**12**	**-**	**61**	
Семестр № 8							
Тема № 4: Сучасні методи психотерапії дітей та підлітків	70	10	4	4	-	47	
Тема № 5: Психотерапія неврозів дітей та підлітків	95	14	6	14	-	58	
Всього за семестр № 8	**165**	**24**	**18**	**18**	**-**	**105**	**екзамен**
Всього за семестри № 7-8	**270**	**44**	**30**	**30**	**-**	**166**	

4.1.2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 7							
Тема № 1: Особливості психотерапії дітей та підлітків	25	2	-	-	-	23	
Тема № 2: Семіотика психічних розладів у дітей та підлітків	35	2	2	-	-	31	

	Тема №3: Сімейна психотерапія і психокорекція дітей та підлітків	60	2	-	2	-	56	
	Всього за семестр № 7	**120**	**6**	**2**	**2**	**-**	**110**	
	Семестр № 8							**залік**
	Тема № 4: Сучасні методи психотерапії дітей та підлітків	65	8	2	2	-	53	
	Тема № 5: Психотерапія неврозів дітей та підлітків	85	6	2	2	-	75	
Всього за семестр № 8		**150**	**14**	**4**	**4**	**-**	**128**	**екзамен**
Всього за семестри № 7-8		**270**	**20**	**6**	**6**	**-**	**238**	

4.1.3. Теми та завдання до семінарських та практичних занять

Тема № 1. Особливості психотерапії та психокорекції дітей та підлітків
Семінарське заняття Введення до психотерапії дітей та підлітків

Навчальна мета заняття: повторення визначення „психотерапія", ознайомлення із методами психотерапії для дітей та підлітків.

Кількість годин: 4 год.

Навчальні питання:

1. Визначення психотерапії.
2. Методи психотерапії для дітей та підлітків.

Методичні вказівки. 1 питання. Студенти дають визначення психотерапії відповідно до різних моделей – медицинської та психологічної, обговорюють переваги та недоліки кожної моделі. Це допоможе студентам сформулювати уявлення про стан психотерапії, її можливості та можливі шляхи її використання.

2 питання. Групова робота. Студенти обговорюють методи психотерапії та їх можливості у роботі з дітьми та підлітками. Через деякий час кожна підгрупа презентує свій метод. Після презентацій всіх груп проводиться групове обговорення.

Література: 2, с. 67-95, 172-200; 3, с. 5-1; 9,с.16-31; 10, с.139-142, 164-166.

Практичне заняття Введення до психотерапії дітей та підлітків

Навчальна мета заняття: повторення визначення „психотерапія", ознайомлення із методами психотерапії для дітей та підлітків.

Кількість годин: 2 год.

Місце проведення: аудиторія

Навчальні питання:

1. Визначення психотерапії.
2. Методи психотерапії для дітей та підлітків.

Література: 2, с. 67-95, 172-200; 3, с. 5-1; 9,с.16-31; 10, с.139-142, 164-166.

План проведення заняття:

І. Порядок проведення вступу до заняття. На початку практичного заняття викладач вітає студентів, називає тему, мету, план та структуру заняття, повторює матеріал лекції: визначення, основні види та шляхи застосування

психотерапії, основні методи, що використовуються у психотерапії дітей та підлітків.

ІІ. Порядок проведення основної частини заняття.

1. Для відпрацювання цього питання потрібно відтворити зі студентами історію виникнення психотерапії, основних діячів та науковців, що її розвивали та різноманітні види психотерапії на сьогоднішній день. Ці дані допоможуть студентам сформулювати уявлення про стан психотерапії, її можливості та можливі шляхи її використання. Це є цінним матеріалом на початку вивчення цієї дисципліни, так як воно допомагає правильно сформувати уявлення про комплексне уявлення про психотерапію.

2. Студенти розділяються на підгрупи, де мають обговорювати переваги та недоліки конкретного методу психотерапії і для чого ним користуються у роботі з дітьми та підлітками. Через деякий час кожна підгрупа презентує свій методи. Після презентацій всіх груп проводиться групове обговорення. Ця форма роботи є важливою можливістю краще засвоїти студентам різноманітні методи психотерапії у роботі з дітьми та підлітками.

ІІІ. Порядок проведення заключної частини заняття. Наприкінці заняття викладач запитує у студентів, який досвід вони придбали й просить висловити свої думки стосовно переваг та недолік проведеної роботи.

Семінарське заняття Особливості психотерапії дітей та підлітків

Навчальна мета заняття: виокремлення особливостей психотерапії дітей та підлітків, ознайомлення із принципами психотерапії для дітей та підлітків, визначення основних показань та протипоказань до окремих видів психотерапії.

Кількість годин: 2 год.

Місце проведення: аудиторія

Навчальні питання:

1. Особливості психотерапії дітей та підлітків.
2. Принципи психотерапії для дітей та підлітків.
3. Показання й протипоказання до окремих видів психотерапії.

Література: 2, с. 67-95, 172-200; 3, с. 5-1; 9,с.16-31; 10, с.139-142, 164-166.

План проведення заняття:

І. Порядок проведення вступу до заняття. На початку практичного заняття викладач вітає студентів, називає тему, мету, план та структуру заняття. Він актуалізує знання студентів щодо основних методів психотерапії в роботі з дітьми та підлітками, окреслює специфіку психотерапевтичної роботи з дітьми та підлітками. Далі проводиться перевірка самостійної роботи студентів.

ІІ. Порядок проведення основної частини заняття.

1 питання. Робота проводиться в тренінговій формі, тобто студенти разом із викладачем сідають у коло і дискутують про особливість дитячої терапії, її можливості. Обговорюють методи, які можна застосовувати у дитячому і підлітковому віці. В кінці підводять підсумки про відмінність роботи з дітьми та підлітками від роботи з дорослими в межах психотерапії.

2 питання. Робота проводиться в тренінговій формі, тобто студенти разом із викладачем сідають у коло і дискутують про принципи роботи з дітьми та підлітками. Спочатку потрібно відтворити принципи роботи з дорослими, а після цього необхідно за аналогією зазначити принципи роботи з дітьми та підлітками. Неодмінно потрібно обґрунтувати кожне твердження.

3 питання. Для роботи над цим питання потрібно розділити студентів на 2 підгрупи, де одна з них буде працювати над показаннями до окремих видів психотерапії дітей та підлітків, а інша – над протипоказаннями. На роботу відводиться 10 хвилин. Після чого йде презентація та обговорення роботи в кожній групі.

III. Порядок проведення заключної частини заняття. Наприкінці заняття викладач запитує у студентів, який досвід вони придбали й просить висловити свої думки стосовно переваг та недолік проведеної роботи.

Тема № 2. Семіотика психічних захворювань у дітей та підлітків

Семінарське заняття Семіотика психічних захворювань у дітей та підлітків

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів із віковими особливостями психопатології дітей та підлітків, визначення принципів психіатричної діагностики, вміння проводити анамнез захворювань у дітей та підлітків, знайомство із розладами потягів, емоційної сфери та абстрактного пізнання у дітей та підлітків.

Кількість годин: 2 год.

Навчальні питання:

1. Вікові особливості психопатології дітей та підлітків.
2. Принципи психіатричної діагностики у дітей та підлітків.
3. Психопатологічне обстеження дітей та підлітків.
4. Порушення потягів.
5. Емоційні (афективні) порушення у дітей та підлітків.
6. Порушення абстрактного пізнання.

Методичні вказівки. Студенти обговорюють вікові особливості психопатології дітей та підлітків, принципи психіатричної діагностики у дітей та підлітків, прояви розладів в різних сферах особистості.

Література: 4, с. 30-35, 39-60, 78-95; 11, с. 19-24.

Практичне заняття Семіотика психічних захворювань у дітей та підлітків

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів із віковими особливостями психопатології дітей та підлітків, визначення принципів психіатричної діагностики, вміння проводити анамнез захворювань у дітей та підлітків, знайомство із розладами потягів, емоційної сфери та абстрактного пізнання у дітей та підлітків.

Кількість годин: 4 год.

Місце проведення: аудиторія

Навчальні питання:

1. Вікові особливості психопатології дітей та підлітків.
2. Принципи психіатричної діагностики у дітей та підлітків.
3. Психопатологічне обстеження дітей та підлітків.
4. Порушення потягів.
5. Емоційні (афективні) порушення у дітей та підлітків.
6. Порушення абстрактного пізнання.

Література: 4, с. 30-35, 39-60, 78-95; 11, с. 19-24.

План проведення заняття:

І. Порядок проведення вступу до заняття. На початку практичного заняття викладач вітає студентів, називає тему, мету, план та структуру заняття. Далі проводиться перевірка самостійної роботи студентів.

ІІ. Порядок проведення основної частини заняття.

1 питання. Для відпрацювання цього питання потрібно студенти розділяються на 2 підгрупи. В одній підгрупі працюють над позитивними симптомами й синдромами, а в іншій – над негативними синдромами й симптомами. Особливу увагу потрібно приділити специфічним особливостям на різних вікових етапах. Робота триває 15 хвилин. Після закінчення кожна група презентує свою роботу.

2 питання. Робота проводиться в тренінговій формі, тобто студенти разом із викладачем сідають до кола, де обговорюють принципи психіатричної діагностики з урахуванням різних етапів нервово-психічного реагування. Кожний студент висловлює свою думку на базі самостійної роботи. В кінці підбиваються підсумки.

3 питання. Для відпрацювання цього питання викладач, на прикладах з психіатричної практики, демонструє різні види (сімейний, індивідуальний й шкільний анамнез захворювання). Після цього студенти розбиваються на 4 групи, де опрацьовують один із видів анамнезу, зазначають його характеристику й особливості проведення. Робота триває 20 хвилин. В кінці кожна група демонструє свою роботу.

4 питання. Для відпрацювання цього питання викладач розповідає різноманітні приклади із психіатричної практики про випадки порушень потягів до їжі (анорексія, булімія), сексуальних потягів (підвищений сексуальний потяг, гомосексуалізм, мастурбація) з їх викривленням (садизм, мазохізм та їх поєднання) й підвищений інстинкт до самозбереження (гетероагресивність, аутоагресивність) в дитячому та підлітковому віці. Далі студенти, на базі цих прикладів, обговорюють у тренінговій формі особливості протікання цих порушення й можливі причини їх виникнення.

5 питання. Для відпрацювання цього питання викладач розповідає різноманітні приклади із психіатричної практики про випадки депресивних станів, психосоматичних еквівалентів депресії, маніакальні стани та стан дисфорії у дітей та підлітків. Далі студенти, на базі цих прикладів, обговорюють у тренінговій формі особливості протікання цих порушення й можливі причини їх виникнення.

6 питання. Студенти діляться на 4 групи. Кожна група повинна охарактеризувати один із видів розладу абстрактного пізнання в дитячому і підлітковому віці (нав’язливі ідеї, надцінні виникнення, ідеї марення з різноманітними формами прояву та хибне впізнавання). Зазначається особливості прояву та можливості загострення. Робота триває 15 хвилин. В кінці кожна група презентує свою роботу.

ІІІ. Порядок проведення заключної частини заняття. Наприкінці заняття викладач запитує у студентів, який досвід вони придбали й просить висловити свої думки стосовно переваг та недолік проведеної роботи.

Тема № 3. Сімейна психотерапія з дітьми та підлітками

Заняття Сімейна психотерапія з дітьми та підлітками

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів із основними підходами та напрямками в сімейної психотерапії.

Кількість годин: 4 год.

Місце проведення: аудиторія

Навчальні питання:

1. Сутність сімейної психотерапії, теоретичні основи й задачі.
2. Основні методи сімейної психотерапії.
3. Сучасні концепції виховання батьків.
4. Сімейна психотерапія за В. Сатир.

Література: 2, с.107-171; 7, с. 247-281; 11, с.152-158.

План проведення заняття:

І. Порядок проведення вступу до заняття. На початку практичного заняття викладач вітає студентів, називає тему, мету, план та структуру заняття. Він актуалізує знання студентів щодо особливостей гуманістичної психотерапії, її основних понять та стадій у роботі з дітьми та підлітками. Далі проводиться перевірка самостійної роботи студентів.

ІІ. Порядок проведення основної частини заняття.

1 питання. Робота проводиться в тренінговій формі, тобто студенти разом із викладачем сідають до кола, де обговорюють основні положення поведінкової, раціонально-емотивної та когнітивної психотерапії. Кожне твердження обґрунтовується. В кінці студенти повинні визначити в чому схожість цих методів роботи й протипоказання цих видів пси терапії для деяких клієнтів.

2 питання. Студенти розбиваються на пари, де кожен з них виступає спочатку клієнтом, а потім психотерапевтом. Відпрацьовуються такі техніки, як: систематична десенсибілізація, метод конфронтації, способи конфронтації й самоконтролю, моделювання через участь. Викладач тим часом спостерігає за роботою студентів, а потім робить свої зауваження. Робота виконується на протязі двох годин. Закінчується обговоренням про те, що вийшло і над чим ще потрібно працювати.

3 питання. Викладач демонструє АВС-схему будування раціональних думок в когнітивній та раціонально-емотивній концепції. Після чого студенти на практиці повинні її відтворити. Для цього вони розбиваються на трійки, де один студент виступає в ролі психотерапевта, другий – в ролі клієнта, а третій – спостерігача. В кінці проводиться рефлексія.

Після цього студентів знайомлять із технікою перевірки обґрунтованості автоматичних думок та АВС-схемою ірраціонального мислення. На прикладах показується як вони працюють на практиці й як їх можна корегувати. В кінці заняття студенти розбиваються на пари, де практикують техніку дискутування.

ІІІ. Порядок проведення заключної частини заняття. Наприкінці заняття викладач запитує у студентів, який досвід вони придбали й просить висловити свої думки стосовно переваг та недолік проведеної роботи.

Тема № 4. Сучасні методи психотерапії та психокорекції дітей та підлітків

Заняття Сучасні методи психотерапії та психокорекції дітей та підлітків

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів із технікою ігрової психотерапії, гешталь-технікою роботи з дітьми, казкотерапією, пісковою терапією, навчаються діагностичним й психотерапевтичним аспектам дитячого малюнка.

Кількість годин: 4 год.

Місце проведення: аудиторія

Навчальні питання:

1. Ігрова терапія.
2. Гештальт-техніки у роботі з дітьми.
3. Казкотерапія.
4. Психодрама як метод психотерапії дітей та підлітків, її сутність, поняття та методи.
5. Психодіагностичні та психотерапевтичні аспекти дитячого малюнка.
6. Пісочна терапія у роботі з дітьми та підлітками.

Література: 5; 8; 13; 14, 223-235.

План проведення заняття:

І. Порядок проведення вступу до заняття. На початку практичного заняття викладач вітає студентів, називає тему, мету, план та структуру заняття. Він актуалізує знання студентів щодо особливостей поведінкової, раціонально-емотивної та когнітивної терапії, їх основних понять та методів роботи з дітьми та підлітками. Далі проводиться перевірка самостійної роботи студентів.

ІІ. Порядок проведення основної частини заняття.

1 питання. Для відпрацювання цього питання викладач демонструє метод ігрової психотерапії. Після чого йде обговорення її основних видів, механізмів та цілей. В кінці студенти повинні вказати функції психолога, який проводить ігрову терапія. На завершення викладач розповідає стадії роботи, порядок проведення сеансів й характеристики ігрової кімнати.

2 питання. Робота проводиться в тренінговій формі, тобто студенти разом із викладачем сідають до кола, де обговорюють основні положення гештальт-терапії, її особливості, показання й протипоказання до її застосування. Кожне твердження обґрунтовується. Потім розглядаються основні гештальт-техніки й особливу увагу приділяється техніці проективної гри на уяву, які допомагають дітям ідентифікувати себе з відторгненими частинами особистості. В кінці студенти розбиваються на пари й відробляють техніку „Старий покинений магазин”.

3 питання. Для відпрацювання цього питання викладач демонструє приклади казкотерапії для дітей різного віку. Після цього студенти повинні скласти свої казки, за аналогією до наведених прикладів. Робота триває 30 хвилин. В кінці вони демонструють свою роботу.

4 питання. Викладач проводить розігрів і викликає охочого протагоніста для демонстрації техніки психодрами. З протагоністом директор проводить „вінетку”. В кінці проводиться шерінг з глядачами та протагоністом. Після цього викладач аналізує свою роботи й описує техніки, які використовував

5 питання. Викладач пропонує студентам намалювати різнокольоровими фарбами свій настрій. Робота виконується 20 хвилин. В кінці проводиться рефлексія й аналіз методу арт-терапії.

6 питання. Викладач пропонує студентам, за допомогою піску та неструктурованого матеріалу, зробити скульптуру ідеального психолога. Робота триває 20 хвилин. Після цього проводиться рефлексія та обговорення цілей і можливостей пісочної терапії.

III. Порядок проведення заключної частини заняття. Наприкінці заняття викладач запитує у студентів, який досвід вони придбали й просить висловити свої думки стосовно переваг та недолік проведеної роботи.

Тема № 5. Психотерапія неврозів дітей та підлітків

Заняття Психотерапія неврозів дітей та підлітків

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів із психологічною діагностикою дітей з невротичними реакціями та неврозами й використання різноманітних методів психотерапії загальних неврозів на практиці.

Кількість годин: 4 год.

Місце проведення: аудиторія

Навчальні питання:

1. Клінічні форми неврозів у дітей.
2. Поняття неврозоподібних розладів.
3. Теоретичне обґрунтування психотерапії неврозів та неврозоподібних розладів.
4. Психологічна діагностика дітей з невротичними реакціями та неврозами.
5. Методи психотерапії енурезу, енкопорезу, порушень сну, заїкання, шкідливих звичок.
6. Методи психотерапії загальних неврозів.

Література: 2, с.13-66, 124-137, 151-159; 10, с.687-691; 11, с.291-304; 11, с.307-320, 408-427,446-455; 12

План проведення заняття:

І. Порядок проведення вступу до заняття. На початку практичного заняття викладач вітає студентів, називає тему, мету, план та структуру заняття. Він актуалізує знання студентів щодо особливостей поведінкової, раціонально-емотивної та когнітивної терапії, їх основних понять та методів роботи з дітьми та підлітками. Далі проводиться перевірка самостійної роботи студентів.

ІІ. Порядок проведення основної частини заняття.

1 питання. Для відпрацювання цього питання викладач демонструє на прикладах із клінічної практики різноманітні види неврозів. Після цього проходить аналіз кожного випадку й обговорюються можливі причини їх виникнення.

2 питання. Для відпрацювання цього питання викладач демонструє на прикладах із клінічної практики різноманітні види неврозоподібних розладів. Після цього проходить аналіз кожного випадку й обговорюються можливі причини їх виникнення.

3 питання. Робота проводиться в тренінговій формі, тобто студенти разом із викладачем сідають до кола, де обговорюють основні теоретичні положення

психотерапії неврозів та неврозоподібних розладів, на базі приведених прикладів.

4 питання. Викладач показує діагностичний інструментарій роботи з дітьми в яких є невротичні реакції та неврози. Після цього студенти на практиці намагаються провести ці методики й інтерпретувати отримані результати.

5 питання. Для відпрацювання цього питання викладач демонструє методи роботи із дітьми в яких є енурез, енкопорез, заїкання. Після цього студенти розбиваються на трійки й намагаються практичні відтворити ці методи. В трійках один студент виступає в ролі психотерапевта, другий – дитини з даним захворюванням, а третій – спостерігає за роботою терапевта. Робота триває 20 хвилин. В кінці проводиться обговорення, де доповідають спостерігачі про роботу терапевта.

Після цього викладач демонструє на прикладах випадки порушення сну та вживання шкідливих звичок дітьми. Далі на базі цих прикладів студенти визначають причини виникнення такої поведінки й надають рекомендації щодо профілактики.

6 питання. Для відпрацювання студенти повинні представити свою самостійну роботу, де детально вказують на показання й протипоказання до окремих методів психотерапії при загальних неврозах у дітей та підлітків.

ІІІ. Порядок проведення заключної частини заняття. Наприкінці заняття викладач запитує у студентів, який досвід вони придбали й просить висловити свої думки стосовно переваг та недолік проведеної роботи.

4.1.4. Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Перелік питань до тем навчальної дисципліни				**Література:**
		Тема № 1. Особливості психотерапії дітей та підлітків		
			Законспектувати розділ „Групова психотерапія підлітків” з психотерапевтичної енциклопедії.	10
		Тема № 2. Планування психотерапії дітей та підлітків		
			Завдання 1. Визначте привід звернення до психотерапевта і рівні проблем підлітка К. відповідно до схеми стратегічної моделі Оудсхоорна Завдання 2. Проведіть системний аналіз випадку К., склавши мультимодальный профіль (по А.Лазарусу). Виділите основні проблеми К. і можливі варіанти психотерапевтичних втручань, занесіть їх в таблицю.	1,3,4,9,11
		Тема № 3. Семіотика психічних розладів дітей та підлітків		
			Скласти граф-схему теми.	4,5,11

		Тема № 4: Сімейна психотерапія і психокорекція дітей та підлітків		
			Законспектувати цілі роботи, основні положення, форми роботи й основні техніки сімейної психотерапії; розв'язати ситуаційне завдання	1,3,9,11,20,21
		Тема № 5: Сучасні методи психотерапії дітей та підлітків		
			Законспектувати цілі роботи, основні положення, форми роботи й основні техніки поведінкової, когнітивно-поведінкової, пісочної терапії, арт-терапії, психодрами, гештальт-терапії, казкотерапії та ігрової терапії.	1,3,13,15,16,17,19,23
		Тема № 6. Психотерапія неврозів дітей та підлітків		
			Скласти звіт за діагностикою та психотерапією страхів дитини	4,5,7,11,12
		Тема № 7. Психотерапія емоційних та поведінкових розладів дітей та підлітків		
			Скласти програму групового заняття з неповнолітніми з емоційними та поведінковими розладами	1,3,6,8,9,11,14,16,17,21,24

5. Індивідуальні навчально-дослідні завдання

5.1.1. Теми рефератів

1. Історія розвитку психотерапії дітей та підлітків.
2. Арт-методи сімейної психотерапії.
3. Материнське навіювання як метод психотерапії дітей та підлітків.
4. Самонавіювання як метод психотерапії дітей та підлітків.
5. Аутогенне тренування як метод психотерапії дітей та підлітків.
6. Ігрова психотерапія дітей.
7. Гештальт-техніки у роботі з дітьми.
8. Казкотерапія.
9. Психодіагностичні та психотерапевтичні аспекти дитячого малюнка.
10. Пісочна терапія у роботі з дітьми та підлітками.
11. Особливості особистості батьків та сімейного виховання дітей з неврозами.
12. Методи психотерапії агресивних розладів дітей і підлітків.
13. Сучасні методи психотерапії страхів у дітей.
14. Психотерапія девіантної поведінки підлітків.
15. Психотерапія порушень харчової поведінки неповнолітніх.
16. Сучасні методи психотерапії паління у підлітків.
17. Сучасні методи психотерапії раннього алкоголізму неповнолітніх.

5.1.2. Теми курсових робіт

нема потреби

5.1.3. Теми наукових робіт

нема потреби

6. Методи навчання

Навчання з дисципліни проходить у формі: лекцій, семінарських та практичних занять, а також самостійної та індивідуальної роботи.

Використовуються наступні методи навчання:

- мультимедійні лекції;
- метод проблемного викладання;
- інтерактивний метод;
- інтерактивний метод роботи в малих групах;
- частково-пошуковий метод;
- метод наукового порівняння;
- метод моделювання,
- метод проектів;
- метод аналізу кейсів.

Самостійна робота за кожною темою передбачає:

- конспектування лекцій та самостійне опрацьовування лекційного матеріалу за власним конспектом лекцій;
- вивчення наукової літератури за темою;
- роботу зі словниками та періодичними виданнями;
- виконання схематичних завдань, складання таблиць тощо.

7. Перелік питань та завдань, що виносяться на підсумковий контроль

1. Визначення та моделі психотерапії.
2. Історія розвитку психотерапії дітей та підлітків.
3. Особливості психотерапії для дітей та підлітків.
4. Методи психотерапії дітей та підлітків.
5. Показання і протипоказання до окремих видів психотерапії.
6. Особливості визначення показань і планування психотерапії дітей та підлітків.
7. Переваги та принципи індивідуальної психотерапії.
8. Показання та завдання індивідуальної психотерапії.
9. Основні стадії індивідуальної психотерапії.
10. Арт-методи сімейної психотерапії.
11. Особливості групової психотерапії дітей та підлітків.
12. Лікувальні фактори групової психотерапії .
13. Особливості комплектування психотерапевтичної групи.
14. Види групової психотерапії
15. Стадії та методи (техніки) групової психотерапії .
16. Короткочасна групова психотерапія для підлітків.
17. Психодіагностичні та психотерапевтичні аспекти дитячого малюнка.
18. Основні методи ігрової психотерапії.
19. Психодрама як метод психотерапії дітей та підлітків. Психодрама, її сутність, поняття та методи.
20. Ігрова психотерапія дітей.
21. Сутність, задачі та основні поняття гуманістичної психотерапії К. Роджерса.
22. Стадії психотерапії за К. Роджерсом. Техніки психотерапії за К.Роджерсом у роботі з дітьми та підлітками.

23. Основні методи поведінкової психотерапії: систематична десенсибілізація, метод конфронтації, способи самоконтролю, моделювання через участь.
24. Психотехніки перевірки обґрунтованості автоматичних думок. АВС-схема ірраціонального мислення. Техніки дискутування.
25. АВС-схема ірраціонального мислення.
26. Метод моделювання за Бандурою.
27. Теоретичне обґрунтування психотерапії неврозів та неврозоподібних розладів.
28. Методи психотерапії енурезу, енкопорезу.
29. Методи психотерапії порушень сну, заїкання, шкідливих звичок.
30. Методи психотерапії загальних неврозів.
31. Теоретичне обґрунтування психотерапії синдрому дефіциту уваги і гіперактивності.
32. Психологічні особливості дітей з дефіцитом уваги і гіперактивністю.
33. Методи психотерапії дітей з дефіцитом уваги і гіперактивністю.
34. Теоретичне обґрунтування психотерапії депресивних розладів і суїцидальної поведінки і у дітей і підлітків.
35. Сучасні підходи до психотерапії депресивних розладів і суїцидальної поведінки у дітей та підлітків.
36. Теоретичне обґрунтування психотерапії тривожних розладів у дітей і підлітків.
37. Сучасні підходи до психотерапії тривожних розладів у дітей і підлітків.
38. Теоретичне обґрунтування психотерапії порушень поведінки дітей та підлітків.
39. Методи психотерапії агресивних розладів дітей і підлітків.
40. Сучасні методи психотерапії страхів у дітей.
41. Поведінкова психотерапія страхів.

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів

Поточний контроль.

Контрольні заходи оцінювання результатів навчання включають в себе поточний та підсумковий контроль.

Поточний контроль.

До форм поточного контролю належить оцінювання:
- рівня знань під час семінарських та практичних занять;
- якості виконання індивідуальної та самостійної роботи,
- перевірка виконання кейсів;
- оцінка роботи в малих групах,
- оцінка корекційних програм,
- оцінка вирішення проміжних контрольних завдань.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських, практичних та лабораторних занять і має на меті перевірку набутих здобувачем вищої освіти (далі – здобувач) знань, умінь та інших компетентностей з навчальної дисципліни.

У ході поточного контролю проводиться систематичний вимір приросту знань, їх корекція. Результати поточного контролю заносяться викладачем до журналів обліку роботи академічної групи за національної системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Оцінки за самостійну та індивідуальну роботу виставляються в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Результати цієї роботи враховуються під час виставлення підсумкових оцінок.

При розрахунку успішності здобувачів в Університеті враховуються такі види робіт: навчальні заняття (семінарські, практичні, лабораторні тощо); самостійна та індивідуальна роботи (виконання домашніх завдань, ведення конспектів першоджрел та робочих зошитів, виконання розрахункових завдань, підготовка рефератів, наукових робіт, публікацій, розроблення спеціальних технічних пристроїв і приладів, моделей, комп'ютерних програм, виступи на наукових конференціях, семінарах та інше); контрольні роботи (виконання тестів, контрольних робіт у формі, передбаченій в робочою програмою навчальної дисципліни). Вони оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Здобувач, який отримав оцінку «незадовільно» за навчальні заняття або самостійну роботу, зобов'язаний перескласти її.

Загальна кількість балів (оцінка), отримана здобувачем за семестр перед підсумковим контролем, розраховується як середньоарифметичне значення з оцінок за навчальні заняття та самостійну роботу, та для переводу до 100-бальної системи помножується на коефіцієнт **10**.

$$\textit{Загальна кількість балів (перед підсумковим контролем)} = (\ (\textit{Результат навчальних занять за семестр} + \textit{Результат самостійної роботи за семестр})\ /\ 2\ ) * 10$$

Підсумковий контроль.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному ступені вищої освіти або на окремих його завершених етапах.

Для обліку результатів підсумкового контролю використовується поточно-накопичувальна інформація, яка реєструються в журналах обліку роботи академічної групи. Результати підсумкового контролю з дисциплін відображуються у відомостях обліку успішності, навчальних картках здобувачів, залікових книжках. ***Присутність здобувачів на проведенні підсумкового контролю (екзамену) обов'язкова.*** Якщо здобувач вищої освіти не з'явився на підсумковий контроль (екзамен), то науково-педагогічний працівник ставить у відомість обліку успішності відмітку «не з'явився».

Підсумковий контроль (залік та екзамен) оцінюється за національною шкалою. Для переводу результатів, набраних на підсумковому контролі, з національної системи оцінювання в 100-бальну вводиться коефіцієнт **10**, таким чином максимальна кількість балів на підсумковому контролі (екзамені), які використовуються при розрахунку успішності здобувачів, становить - **50**

Підсумкові бали з навчальної дисципліни визначаються як сума балів, отриманих здобувачем протягом семестру та балів, набраних на підсумковому контролі (екзамені та заліку).

$$\textit{Підсумкові бали навчальної дисципліни} = \textit{Загальна кількість балів (перед підсумковим контролем)} + \textit{Кількість балів за підсумковим контролем}$$

Дисципліна вивчається протягом двох семестрів з семестровим контролем у формі екзамену та заліку, тому результат вивчення дисципліни в поточному семестрі визначається як середньоарифметичне значення балів, набраних у поточному та попередньому семестрах.

$$\textit{Підсумкові бали навчальної дисципліни} = \textit{Підсумкові бали за поточний семестр} + \textit{Підсумкові бали за попередній семестр} : 2$$

Здобувач вищої освіти, який під час складання підсумкового контролю (екзамен) отримав незадовільну оцінку, складає його повторно. Повторне складання підсумкового екзамену допускається не більше двох разів з кожної навчальної дисципліни: один раз – викладачеві, а другий – комісії, до складу якої входить керівник кафедри та 2-3 науково-педагогічних працівника.

Здобувач вищої освіти має право на визнання результатів навчання (умінь, компетентностей) у неформальній та/або інформальній освіті, які поширюється на дисципліни обов'язкової та вибіркової компонент, що за тематикою та змістом відповідають як навчальній дисципліні загалом, так і її окремим розділам, темам, індивідуальним завданням (курсова робота, контрольна робота тощо), які передбачені робочою програмою (силабусом) конкретної навчальної дисципліни. (Посилання на Положення про порядок визнання в Харківському національному університеті внутрішніх справ результатів навчання (умінь, компетентностей) у неформальній та/або інформальній освіті http://univd.edu.ua/files/generaldocs/non_formal_education.pdf).

УМОВИ ВИЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО РЕЙТИНГУ в семестрі № 7			
Види робіт	Кількість	Максимум балів за 1	Разом
Робота на лекційному занятті	10	1	10
Робота на семінарському та практичному заняттях	12	3	36
Індивідуальне завдання	1	4	4
Екзаменаційне тестування	1	50	50
			100

УМОВИ ВИЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО РЕЙТИНГУ в семестрі № 8			
Види робіт	Кількість	Максимум балів за 1	Разом
Робота на лекційному занятті	12	1	12
Робота на семінарському та практичному заняттях	18	1,5	27
Індивідуальне завдання	1	11	11
Екзаменаційне тестування	1	50	50
			100

ВИМОГИ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Види робіт	**Кількість балів за один вид робіт**	**Критерії оцінювання**

Робота на лекційному занятті	1	*Всі лекції з даного курсу мають інтерактивний проблемно-дискусійний характер,* отже максимальну оцінку за роботу на лекції отримують здобувачі, які постійно включені у взаємодію.
	0,5	Мінімальну оцінку отримують здобувачі, які не беруть участі у дискусії, втім демонструють уважність і не відволікаються від ходу лекції на сторонні справи.
	0	Здобувач не отримує оцінку, якщо не проявляє активності або відволікається від ходу лекції на сторонні справи.
Робота на практичному та семінарському занятті	3 у семестрі 7 1,5 у семестрі 8	*Робота на семінарському і практичному занятті оцінюється, виходячи з того, чи проводив здобувач самостійну роботу для підготовки до цього заняття (опрацювання наукових та інших інформаційних джерел для підготовки повідомлень, вирішення практичних кейсових завдань, тощо), з урахуванням якості виконаної роботи.* Максимальну кількість білів здобувач отримує, якщо він демонструє здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом відповідно темі заняття, бере активну участь у дискусіях на занятті, розгорнуто і обґрунтовано відповідає на поточні запитання викладача, правильно і самостійно виконав всі кейсові завдання з даної теми, бере активну участь у виконанні ситуативних завдань та моделюванні професійних ситуацій.
	1,5 (1)	Здобувач отримує середню кількість балів, якщо не впевнено оперує інформацією за відповідною темою курсу, під час заняття проявляє не високу активність, правильно і самостійно виконав не всі кейсові з даної теми. бере не активну участь у моделюванні професійних ситуацій..
	0	Здобувач не отримує бали, якщо не проявляє активності на занятті, не бере участь у передбачуваних змістом цього заняття видах робіт або виконав завдання з порушенням вимог академічної доброчесності.
Індивідуальне завдання	4 (10-11)	*Індивідуальне завдання передбачає виконання здобувачем письмової роботи за обраною темою, яка має науковий характер і ґрунтується на аналізі інформації не менш ніж з трьох наукових джерел* та усний захист роботи. Максимальну кількість балів отримують здобувачі, які демонструють здатність розробляти та реалізовувати психотерапевтичні, психореабілітаційні та адаптаційні заходи, спрямовані на відновлення психологічного і психічного здоров'я громадян, які перебувають у кризі. Роботу оформлено відповідно до вимог.
	3 (5-9)	Індивідуальне завдання виконано частково та потребувало доопрацювання.
	1-2 (1-4)	Індивідуальне завдання виконано частково, доопрацювання не було здійснене, терміни порушені. Робота містить неточності, психокорекційні впливи підібрані недоречно.
	0	Завдання не виконано або виконано з порушенням вимог академічної доброчесності
Іспитове тестування	1-50	Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал.

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	**Пояснення**
90 – 100	Відмінно («зараховано»)	A	**«Відмінно»** – теоретичний зміст курсу освоєний **цілком,** необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, **всі** навчальні завдання, які передбачені програмою навчання **виконані** в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою.
80– 89	Добре («зараховано»)	B	**«Дуже добре»** – теоретичний зміст курсу освоєний **цілком**, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом **в основному** сформовані, **всі** навчальні завдання, які передбачені програмою навчання **виконані**, якість виконання **більшості** з них оцінено числом балів, близьким до **максимального,** робота з двома - трьома незначними помилками.
75 – 79		C	**«Добре»** – теоретичний зміст курсу освоєний **цілком**, практичні навички роботи з освоєним матеріалом **в основному** сформовані, **всі** навчальні завдання, які передбачені програмою навчання **виконані**, якість виконання **жодного** з них **не оцінено мінімальним** числом балів, деякі види завдань виконані **з помилками,** робота з декількома незначними помилками, або з однією – двома значними помилками.
65 –74	Задовільно («зараховано»)	D	**«Задовільно»** – теоретичний зміст курсу освоєний **не повністю**, але **прогалини не носять істотного** характеру, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом **в основному** сформовані, **більшість** передбачених програмою навчання навчальних завдань **виконано, деякі** з виконаних завдань, містять **помилки,** робота з трьома значними помилками.
60 – 64		E	**«Достатньо»** – теоретичний зміст курсу освоєний **частково, деякі** практичні навички роботи **не сформовані, частина** передбачених програмою навчання навчальних завдань **не виконані,** або якість виконання деяких з них оцінено числом балів, близьким до **мінімального**, робота, що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки.
21–59	Незадовільно («не зараховано»)	FX	**«Умовно незадовільно»** – теоретичний зміст курсу освоєний **частково**, необхідні практичні навички роботи **не сформовані, більшість** передбачених програм навчання, навчальних завдань **не виконано**, або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до **мінімального**; при **додатковій самостійній** роботі над матеріалом курсу **можливе підвищення якості** виконання навчальних завдань (**з можливістю повторного складання**), робота, що потребує доробки
1–20		F	**«Безумовно незадовільно»** – теоретичний зміст курсу **не освоєно**, необхідні практичні навички роботи **не сформовані, всі виконані** навчальні завдання містять грубі **помилки, додаткова самостійна** робота над матеріалом курсу **не приведе** до значимого **підвищення якості** виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

10. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна:

1. Бремс К. Полное руководство по детской психотерапии. М.: Эксмо-Пресс, 2002. 639 с.
2. Бурлачук Л.Ф. Основы психотерапии: Учебное пособие / Л.Ф. Бурлачук, И.А. Грабовская, А.С. Кочарян. – К.: Никацентр; М.: Алтейна, 1999. – 320 с.
3. Детская и подростковая психотерапия / под ред. Д. Лэйна, Э. Миллера. СПб. : Питер, 2001. - 438 с.
4. Захаров А.И. Психотерапия неврозов у детей и подростков / А.И. Захаров. – Л., 1982. – 216 с.
5. Ковалев В.В. Семиотика и диагностика психических заболеваний у детей и подростков / В.В. Ковалев. – М.: Медицина, 1985. – 288 с.
6. Лендрет Г.Л. Игровая терапия: искусство отношений / Г.Л. Лендрет. – М., 1998, – 368 с.
7. Основи психотерапії: навч. посібник / К.В. Седих, О.О. Фільц, В.І. Банцер та ін.; за ред. К.В. Седих, О.О. Фільц. К.: Академвидав, 2016. - 191 с.
8. Практикум по арт-терапии / Под ред. А.И. Копытина. СПб.: Питер, 2001. – 448 с.
9. Психотерапия детей и подростков / Под ред. Ф.Кендалла. – СПб.: Питер, 2002. – 432 с.
10. Психотерапевтическая энциклопедия / Под общ. ред. Б. Д. Карвасарского. —СПб.: ПитерКом, 2002. – 1024 с.
11. Психотерапия детей и подростков / Под ред. Х. Ремшмидта. – Москва Мир, 2002. – 432 с.
12. Спиваковская А.С. Профилактика детских неврозов / А.С. Спиваковская. – М., 1988. – 2000 с.
13. Чистякова М.И. Психогимнастика / М.И. Чистякова. – М., 1995. – 160 с.
14. Эйдемиллер Э.Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия / Э.Г. Эйдемиллер, И.В. Добряков, И.М. Никольская. – СПб.: Речь, 2005. – 336 с.

Допоміжна:

15. Бретт Д. Жила-была девочка, похожая на тебя... Психотерапевтические истории для детей. М.: «Класс», 2006. 107 с.
16. Киппер Д. Клинические ролевые игры и психодрама. – М, 1993. – 24 с.
17. Оклендер В. Окна в мир ребенка: Руководство по детской психотерапии / В. Оклендер. – М.: Независимая фирма «Класс», 2005. – 336 с.
18. Райс, Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / под общ.ред. А.А.Реана СПб. : Питер, 2000. - 624 с.
19. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. М.: Издательская группа „Прогресс”, „Универс”, 1994. – 480 с.
20. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика. – М.: Прогресс, 2000. – 384 с.
21. Справочник по психологии и психиатрии детского и подросткового возраста / под ред. С.Ю.Циркина. СПб. : Питер, 2000. - 752 с.
22. Хоментаускас Г. Т. Семья глазами ребенка / Г.Т. Хоменкаускас. – М.: Педагогика, 1989. – 160 с.

23. Фридман Д. Техники семейной психотерапии. – СПб.: Питер, 2001. – 384 с.
24. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб.: Питер, 2001. – 656 с.

10.3. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Філіпова Е.В. Дітяча і підліткова психотерапія. [Электронный ресурс]. Режим доступу: https://stud.com.ua/43092/psihologiya/dityacha_i_pidlitkova_psihoterapiya
2. http://www.medialecture.ru/category/1/psikhologiya
3. http://www.psystudy.com/
4. https://www.agpa.org/
5. http://psychologiya.com.ua/psixologicheskie-testy/27-psixologicheskie-testy-blankovye.html